

بررسی تأثیر طرد اجتماعی و احساس خودکارآمدی بر گرایش معلولان به سفر

۳۹۳

مقدمه: وضعیت طرد اجتماعی معلولان و چگونگی توزیع آن در بین آنان از موضوعات مهم مطالعات اجتماعی ناتوانی و عدالت اجتماعی محسوب می‌شود. در پژوهش حاضر، تأثیرات ابعاد طرد اجتماعی بر گرایش معلولان به سفر مورد بررسی واقع شده است. هدف از پژوهش حاضر بررسی میزان طرد اجتماعی معلولان و رابطه بین ابعاد طرد اجتماعی و گرایش آنان به سفر است.

روش: این بررسی به روش پیمایش مقطعی انجام شده است. جامعه آماری شامل ۲۱۰۳ نفر از معلولان شهر بابلس بود که با استفاده از فرمول کوکران ۳۲۵ نفر به عنوان نمونه آماری با روش نمونه‌گیری غیراحتمالی انتخاب شدند و در نهایت ۱۷۵ پرسشنامه قابل تحلیل گردآوری شد. تحلیل داده‌ها در قالب آماره‌های توصیفی و استنباطی و با نرم‌افزار SPSS انجام شد.

یافته‌ها: گرایش معلولان به سفر، احساس محرومیت مادی و دسترسی به حقوق اجتماعی در سطح پایین‌تر از متوسط و مشارکت اجتماعی، یکپارچگی هنجاری و احساس خودکارآمدی در سطح متوسط قرار داشته است. مشارکت اجتماعی و احساس خودکارآمدی تأثیر مثبت بر گرایش معلولان به سفر داشته‌اند. به عبارت دیگر، با افزایش مشارکت اجتماعی و بهبود احساس خودکارآمدی، معلولان گرایش بیشتری به سفر پیدا می‌کنند. در مقابل، یکپارچگی هنجاری، احساس محرومیت مادی و دسترسی به حقوق اجتماعی بر گرایش به سفر تأثیری نداشتند. تحلیلهای دومتغیره نیز حاکی از عدم تفاوت معنی‌دار در گرایش به سفر معلولان برحسب جنس، وضعیت تأهل، سن، تحصیلات، نوع معلولیت بود.

بحث: این مطالعه تصویر متمایزتری از ابعاد طرد اجتماعی معلولان و تأثیر آن بر گرایش به گردشگری و سفر ارائه کرده است. معلولان با حقوق اجتماعی خود آشنایی چندانی ندارند و تنها از جانب خانواده خود حمایت می‌شوند. از آنجایی که گردشگری می‌تواند در تقویت سلامت روان و بازگشت آنها به جامعه تأثیرگذار باشد، فراهم ساختن زمینه برای تشکلهای مردمی معلولان و فراهم‌سازی زمینه برای گردشگری معلولان به‌عنوان یکی از بازارهای جدید گردشگری توجه بیشتری شود.

۱. شهاب طلایی شکری

دکتر مدیریت سیستم‌ها، دانشکده فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام جعفر صادق (ع)، تهران، ایران.
(نویسنده مسئول)

<Shahab_talaie@yahoo.com>

۲. زهرا پازوکی نژاد

دکتر جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی، واحد قائمشهر، دانشگاه فرهنگیان، قائم شهر، ایران.

واژه‌های کلیدی:

معلولان، طرد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، خودکارآمدی، سفر.

دریافت:

تاریخ

۱۴۰۱/۰۶/۱۷

Investigating the Effect of Social Rejection and Self-efficacy on the Tendency of Disabled People to Travel: A Case Study of Disabled People of Babolsar City

▶ 1- Shahab Talayie Shokri

Ph. D in systems management, Faculty of Culture and Communication, Imam Jafar Sadiq University (AS), Tehran, Iran. (Corresponding author), <Shahab_talaei@yahoo.com>

▶ 2- Zahra Pazukinejad

Ph.D. in sociology of social issues, Ghaem Shahr Branch, Farhangian University, Ghaem Shahr, Iran.

Keywords:

Women, Physically disabilities, Social exclusion, Social contribution, Sense of self-efficacy.

Received: 2022/09/08

Accepted: 2023/09/26

Introduction: The purpose of the present study is to identify the factors affecting the tendency of people with physical disabilities to travel and tourism. The theoretical framework is social exclusion.

Method: This study was conducted with a quantitative approach and a survey method. The statistical population includes 2103 women with physical disabilities in Babolsar city, and using the Cochran formula, 325 people were selected as a statistical sample with a multi-stage sampling method. The data collection tool is a questionnaire.

Findings: The findings showed that the tendency of women with physical disabilities to travel is lower than the average level. Women experience a strong feeling of rejection in terms of social contribution, normative cohesion, access to social privileges, and material exclusion, and their sense of self-efficacy is also at a low level. Regression analysis showed that social contribution and feeling of self-efficacy respectively had the greatest effect on their tendency to travel. On the other hand, normative cohesion, feeling of material exclusion and access to social privileges did not affect the tendency to travel. Bivariate analyzes also indicated the existence of a significant difference in the tendency of physically disabilities women to travel according to age, education, occupation and cause of disability ($p < 0/005$).

Discussion: This study provides a more distinct picture of the impact of social exclusion on the women with physical disabilities and its impact on tourism and travel. Due to the prevailing discriminatory cultural environment, the sense of self-efficacy among disabled women is low and negative mentality prevents them from accepting their physical condition. They are not familiar with their social privileges. Since tourism can be effective in strengthening mental health and their return to the society, providing the ground for disabled tourism should be given more attention.

Citation: pazukinejad Z, Talayie shokri S. (2023). Investigating the effect of social rejection and self-efficacy on the tendency of disabled people to travel (case study: disabled people of Babolsar city. *refahj.* 23(90), 293-324.

URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4115-fa.html>

Extended Abstract

Introduction

Theorists argue that disability is a form of social oppression and exclusion, and disabled people experience considerable inequality in all dimensions of social life. Education, health, employment, housing, and transportation are among these inequalities. Disabled people do not travel much because of the unpleasant negative experiences they have during vacations and trips. The conditions for the travel of disabled people should be provided. Such as infrastructural facilities, accommodation and transportation. Social conditions such as family companionship, job, income, and physical and medical conditions of disabled people also affect the motivation and desire to travel. The suitability of the place of residence, transportation facilities, access and services at the destination should also be compatible with the needs of the disabled. The status of social exclusion of disabled people and how it is distributed among them is one of the important issues of social studies of disability and social justice. In this descriptive-analytical research, the effects of social exclusion dimensions on the tendency of disabled people to travel were investigated.

Method

This study was done with a quantitative method using survey. The statistical population includes 2103 disabled people of Babolsar city. The sample size was 325 people. The data collection tool was a questionnaire. The face validity of the questionnaire was checked by tourism experts, and according to them, the proposed problems were corrected, and in the re-survey, it was ensured that the questionnaire has the necessary validity. To measure reliability, a sample of 30 people completed the questionnaire. The reliability was equal to 0.75 (Cronbach's alpha coefficient). The operational definition of the components of social exclusion has been modeled on the studies conducted by Sebaktin Rizi and Mouszadeh (2016) and Khodakarmian Gilan and others (2019). The reliability of this scale was more than 0.80 in the study of Sobaktekin Rizi and Mouszadeh and 0.79 in the study of Khodakarmian Gilan and others (2019). These two studies have used the verified scale of Hoff and Vrooman (2011), which includes 24 items and has been

operationalized in the form of four dimensions of social contribution, normative cohesion, access to social privileges, and material exclusion. In this study, these four components of travel and tourism related documents have been used. The reliability value of self-efficacy was determined using Cronbach's alpha coefficient of 0.83. The analysis was done in the form of descriptive and inferential statistics and with SPSS software.

Findings

The average tendency to travel is 2.97 of 5, which indicates the low level of tendency of disabled people to travel. The average feeling of self-efficacy, social participation and normative integrity is also at the average level. According to the average, the feeling of material deprivation (4.07 of 5) of disabled people is at a high level, and on the other hand, the average access to social rights (2.03 of 5) shows the low access of disabled people to social rights. The findings indicate that the tendency of disabled people to travel, feeling of material exclusion and access to social privileges are at a lower-than-average level, and social participation, normative integration and sense of self-efficacy are at an average level. Social participation and feeling of self-efficacy had a positive effect on the tendency of disabled people to travel. In other words, by increasing social participation and improving the sense of self-efficacy, disabled people tend to travel more. On the other hand, normative integrity, feeling of material exclusion and access to social privileges did not affect the tendency to travel. Bivariate analyzes also indicated that there is no significant difference in the tendency of disabled people to travel according to gender, marital status, age, education, and type of disability.

Discussion

Self-efficacy has the greatest relationship with intention, so that if a person believes that she/he can successfully perform an adaptive behavior, there is a high probability that she/he will take action. According to this opinion, the belief of disabled people that they can go on a trip and enjoy the trip increases their intention to go on a trip and use related services. But if they overestimate the costs of such work. Such as understanding the negative attitude of the society, the feeling of shame, the feeling of helplessness, the financial expenses and the lack of proper

facilities, the sense of self-efficacy and effectiveness decreases in them. They become isolated because they think that being alone and distancing themselves from others can protect them from the social stigma of disability.

To remove attitudinal barriers and participation, it is necessary to increase public awareness in social and support institutions and recognize the right of disabled people to establish social relations and participate in the public domain. Also, it is necessary not to consider only the problem of the physically disabled and medical and rehabilitation approaches should be aligned with social and cultural approaches. Therefore, first of all, it is necessary to ensure the required foundations in the form of psychological, human and structural conditions, and take necessary measures to improve the conditions. This study provides a more distinct picture of social rejection of the physically disabled and its effect on the tendency to travel and tourism. Disabled people are not very familiar with their social rights and are only supported by their families. Since tourism can be effective in strengthening mental health and their return to the society, providing the ground for people's organizations of the disabled and providing the ground for the tourism of the disabled as one of the new tourism markets should be given more attention.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

مقدمه

براساس اطلاعات سازمان جهانی بهداشت، ۱۵ درصد جمعیت جهان از انواع معلولیت رنج می‌برند (چیا سین^۱، ۲۰۲۰). نظریه پردازان استدلال می‌کنند معلولیت گونه‌ای از سرکوب و طرد اجتماعی است و معلولان نابرابری قابل ملاحظه‌ای را در همه ابعاد زندگی اجتماعی تجربه می‌کنند. تحصیل، بهداشت، اشتغال، مسکن و حمل‌ونقل از جمله این نابرابری‌اند (محسنی تبریزی و زرین کفشیان، ۲۰۱۵). در حوزه سفر و گردشگری نیز این افراد تجربه متفاوتی دارند. برای بسیاری از آنها، تجربه سفر شامل دشواریهایی در استفاده از حمل‌ونقل و محل اقامت است (نوروزی و همکاران، ۲۰۲۰). با این‌که معلولان به فعالیتهای گردشگری خیلی علاقه‌مندند، اما به دلیل تجربیات منفی ناخوشایندی که در تعطیلات و سفر دارند خیلی به سفر نمی‌روند. شرایط برای سفر معلولان هم فراهم باید باشد؛ مانند امکانات زیرساختی، اقامتی و حمل‌ونقل. با اینکه بسیاری از محققین تشخیص داده‌اند که موانع فیزیکی مانع بزرگی برای بسیاری از افراد دارای معلولیت است، اما موانع نگرشی در ابتدای امر محدودکننده به نظر می‌رسد. بیشتر مسئولان از بعد مسائل درمانی به معلولان و کم‌توانان می‌نگرند تا مسائل اجتماعی و فرهنگی. برای مشارکت کامل در جامعه لازم است نگرشی پذیرا نسبت به افراد معلول در همه حوزه‌ها به وجود آید. مفهوم گردشگری قابل دسترس به معنای دسترسی عادلانه و آزادانه تمامی افراد اعم از معلول و سالمندان به خدمات حوزه گردشگری و بارعایت استانداردهای جهانی است (سوکما و دایی، ۲۰۱۹). واژه قابل دسترسی به معنای محیطی عاری از مانع است که به فرد اجازه می‌دهد تحرک راحت و ایمن داشته باشد، فضایی باشد که بدون توجه به سن، جنس یا مشکل جسمانی قابل دسترس باشد. برای واژه محیط عاری از مانع دو بعد وجود دارد: اول تمامی ویژگیهای مرتبط با محیط فیزیکی

1. Chia-Hsin

مانند حمل و نقل، ساختمانها، جاده‌ها و خیابانها، فضاها، فراغت و آموزشی و دوم محیطی انسانی و نامحسوس مانند پذیرش اجتماعی، کسب احترام اجتماعی، نگرش مثبت و کیفیت خدمات. پس محیط بدون مانع در حوزه گردشگری یعنی فراهم ساختن خدمات و تجهیزاتی که رضایتمندی و نیازهای معلولان را تأمین کند تا آنها بتوانند از تعطیلات و فراغت خودشان بدون هیچ‌گونه تبعیضی لذت ببرند (چیا سین، ۲۰۲۰). با اینکه فعالیتهای گردشگری می‌تواند اثراتی مثبت در زندگی معلولان داشته باشد مانند رشد شخصیتی، افزایش شمول اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی (لیتو^۱ و دیگران، ۲۰۱۸)، اما در کشورهای درحال توسعه معلولان از خدمات گردشگری ویژه خود محروم‌اند. طرد اجتماعی کم‌توانان مهم است. از یک سو، ناتوان پنداشتن کم‌توانان و عدم پذیرش افکار و عقاید آنان از سوی جامعه نگرشی است که باعث طرد آنان شده است. از سوی دیگر، احساس محرومیت اجتماعی از جانب خود افراد کم‌توان است که منجر به احساس بیگانگی اجتماعی آنان در ارتباط با دیگران شده است (خداکرمیان گیلان و دیگران، ۲۰۲۰). به‌رغم پیچیدگی و دشواری تشخیص و شناخت ابعاد طرد اجتماعی که ریشه در ساختارهای جامعه دارد، مطالعه اجتماعی آن برای حل یا تخفیف مسئله ضروری است. هدف از پژوهش حاضر بررسی میزان طرد اجتماعی معلولان و رابطه بین ابعاد طرد اجتماعی، احساس خودکارآمدی و گرایش آنان به سفر است.

چارچوب نظری

مورخان، انسان‌شناسان و عالمان سیاسی متفق‌القول هستند که مسئله‌ی طرد اجتماعی ویژگی فرهنگی‌های انسانی است (لیبری^۲، ۲۰۰۱: ۱۹۱). اصطلاح طرد اجتماعی ریشه در ادبیات فرانسه دارد که در ابتدا به منظور شناسایی افرادی که از طریق نظام بیمه اجتماعی

1. Letho
2. Leary

نادیده گرفته می‌شدند، به کار گرفته شد. لنیور^۱ مفهوم طرد اجتماعی را در دهه‌ی ۱۹۷۰ در اثر خود با عنوان *Les exclus Un francais surd ix* مطرح نمود (هیوانگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۰). به اعتقاد او، بعد از بیکاری گروه‌های اجتماعی در حاشیه قادر به تأمین درآمد خود نبودند و نمی‌توانستند تحت پوشش خدمات بیمه اجتماعی درآیند و دست‌خوش نوعی انسداد دوگانه شدند. باین وجود، مسئله طرد اجتماعی چیزی فراتر از فقر مالی است (هیوانگ و همکاران، ۲۰۱۰). در اولین گزارش جامع کمیسیون طرد اجتماعی اروپا (۲۰۰۲)، این مفهوم این‌گونه تعریف شده است:

... وقتی افراد از مشارکت کامل در حیات اقتصادی، اجتماعی و مدنی جلوگیری می‌کنند و یا زمانی که دسترسی‌شان به درآمد و سایر منابع (شخصی، خانوادگی و فرهنگی) آن‌قدر ناکافی باشد که آنها را از بهره‌مندی کیفیت مطلوب زندگی که برای جامعه فراهم است محروم سازد. در چنین شرایطی، افراد اغلب نمی‌توانند به حقوق اساسی‌شان دست یابند (مک دویت^۳، ۲۰۰۳).

طرد اجتماعی فرایند پویای گسست تعلق و پیوند اجتماعی چندبعدی در سطوح فردی و اجتماعی است. طرد اجتماعی پیش‌نیاز دور شدن از مشارکت معمول در فعالیتهای اجتماعی جامعه و عدم دسترسی به اطلاعات، منابع، معاشرت، شناخت و هویت، خوداظهاری و کاهش ظرفیتهای لازم برای دسترسی به اهداف شخصی است (سیلور^۴، ۲۰۰۷) و فردی که دچار طرد اجتماعی می‌شود مشکلات ترکیبی مانند بیکاری، تبعیض، فقر مهارتی، درآمد ناکافی، بی‌خانمانی، ارتکاب جرم و گسست خانواده را تجربه می‌کند (هیوانگ و همکاران، ۲۰۱۰). در دهه‌ی ۱۹۸۰، بار معنایی اصطلاح طرد حول زمینه‌هایی مانند شهر، مدرسه، اشتغال و حفاظت اجتماعی تکامل یافت. سنخ‌شناسی طرد مبین آن است که طردشدگی شامل حرکت

1. Lenior
2. Huang
3. Mc Devitt
4. Silver

رفت و برگشت میان اشخاصی است که در حومه‌های شهر ساکن هستند، شکستهای تحصیلی داشتند یا دست‌خوش بیکاری دوره‌ای بودند و از حمایت اجتماعی محروم بودند (دوگان، ۲۰۰۳). اکثر محققان معتقدند که طرد اجتماعی نه تنها پدیده جدید است، بلکه تحت تأثیر نوسازی اجتماعی و اقتصادی قرار دارد. فرایندی چندبعدی و پویا است که ملاحظات نهادی، فضایی، از خودبیگانگی، فرهنگی، اقتصادی و کار را دربر دارد (هیوانگ، ۲۰۱۰). مفهوم طرد علی‌رغم انتقادهای بسیاری که بر آن وارد شده، اما اهمیت دانشگاهی آن به منظور تبیین و تحلیل چالشهای جدید جستار اجتماعی محسوس است. تصویری که مفهوم طرد به ما ارائه می‌دهد جامعه‌ای است که به صورت افقی میان گروههای متصل به جامعه و افراد منفصل از جامعه که نه تنها در خارج از شعاع جامعه هستند بلکه هم‌چنین جزء بازندگان محسوب می‌شوند. چنین مقوله‌ای را می‌توان به‌عنوان مطرود شدگان شناخت. آنها اشخاصی هستند تحت تأثیر مکانیسمها یا فرایندها در موقعیتهای آسیب‌پذیر قرار می‌گیرند.

براساس رویکرد همبستگی اجتماعی، طرد اجتماعی زمانی شکل می‌گیرد که افراد یا گروهها از مشارکت اجتماعی فاصله می‌گیرند و روابط بین فرد و جامعه‌ای که فرد در آن زندگی می‌کند نقص و قطع می‌شود (خداکرمان و دیگران، ۲۰۲۰). بحران در نظامهای منسجم اجتماعی و زوال جامعه، پیامدهایی برای معاش اقتصادی افراد دارد. عدم همکاری اجتماعی نقطه پایان^۱ فرایند سودمندی فرد برای جامعه و پیوند اجتماعی است.

از سوی دیگر، برخی از محققان بین فقر و طرد اجتماعی تمایز قائل شدند و آن را در ابعاد زیر خلاصه نمودند:

- فقر وضعیت ثابتی است که با موقعیت درآمدی فرد یا الگوی استاندارد مصرف در یک برهه زمانی معین رابطه دارد، درحالی‌که طرد اجتماعی پویا است و با فرایندی اتفاق می‌افتد که افراد در آن طرد می‌شوند.

1. Endpoint

- فقر می‌تواند مطلق باشد مثلاً اشخاصی که به سطح درآمدی لازم برای تأمین نیازهای اساسی‌شان نرسیدند اما در مورد طرد اجتماعی هیچ بعد مطلق وجود ندارد و فقط می‌توان آن را با مقایسه شرایط اشخاص در یک متن اجتماعی تاریخی یکسان در مقابل دیگران، به صورت نسبی ارزیابی نمود.
- فقر با یک بعد منحصر به فرد رابطه دارد: کمبود منابع مالی یا مادی یا ضعف مالی. در مقابل، طرد اجتماعی به دلیل ناکارآمدی در چندین بعد شهروندی اتفاق می‌افتد یعنی کار و درآمد، تحصیلات، مسکن، سلامت، مشارکت، حقوق دسترسی به خدمات عمومی.
- فقر با توزیع جنبه‌های اقتصادی درآمد یا مصرف ناکافی رابطه دارد، اما طرد اجتماعی با جنبه‌های پیوندهای اجتماعی، انسجام، تعهدات، تبعیض و هنجارهای شهروندی اجتماعی (وظایف چندگانه و متقابل) رابطه دارد.
- فقر معمولاً در سطح فردی یا خانوار تحلیل می‌شود، اما طرد اجتماعی ناشی از فقدان منابع جمعی و مشترک است مانند عدم رابطه با شبکه اجتماعی، عوامل تأمین‌کننده امنیت اجتماعی و زیرساختارهای اجتماعی. به این معنی که فرد از دایره‌ی دسترسی و نظارت عوامل خارجی مستثنی شده است (گیجبرگ، ۲۰۰۷: ۴-۱۳).
- بنابراین، طرد اجتماعی با انواع محرومیت اجتماعی و مادی پیوند دارد. دامنه مفهوم طرد اجتماعی به رنج بردن از محرومیت‌های چندگانه کشیده می‌شود (قاضی‌نژاد و ساوالان پور، ۲۰۰۹: ۱۴۳). در واقع، طرد اجتماعی به محرومیت چندبعدی و طولانی مدت که شامل جدایی از جریان اصلی محیط اجتماعی - فرهنگی و شغلی جامعه می‌شود، اطلاق می‌گردد.
- از مجموع تعاریف ارائه شده می‌توان استنباط نمود که طرد اجتماعی می‌تواند نوعی محرومیت از نوع یا انواع فرصت‌ها، نعمت‌ها و سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تعبیر شود. با تحقق طرد اجتماعی (حتی احساس طرد اجتماعی)، انسان و یا عاملیت اجتماعی

1. Gijssberg

مشمول آن در معرض آسیب‌پذیری قرار می‌گیرد و در چنین وضعیتی، احتمال و آمادگی انجام رفتارهای خاص و حتی پرخطر یا ایجاد و افزایش ویژگیها و حالت‌های خاص (مثل افسردگی و ترس) از طرد شونده وجود دارد؛ بنابراین، فرضیه اصلی تحقیق این خواهد بود که معلولانی که احساس طردشدگی بیشتری را از سوی جامعه احساس کنند، احتمال کمتری دارد که به سفر بروند.

عدم احساس خودکارآمدی می‌تواند پیامدهای طرد اجتماعی را تشدید کند. مفهوم احساس خودکارآمدی یکی از ابعاد هویت‌یابی مکانی^۱ است که در تحقیقات حوزه مکان-رفتار بریک ویل^۲ (۱۹۸۶) در نظریه فرایند هویت آن را توسعه داد. نظریه فرایند هویت که در آن هویت به‌عنوان محصولی پویا و اجتماعی از تعامل ظرفیتهای حافظه، آگاهی و تفسیر سازمان‌یافته دیده می‌شود که شامل چهار اصل متمایز بودن، تداوم، عزت‌نفس و خودکارآمدی است. خودکارآمدی به‌عنوان اصل چهارم به باور فرد به توانمندیهایش به منظور بسیج انگیزه، منابع شناختی و مسیرهای اقدام برای برآورده ساختن خواسته‌های موقعیتی اشاره دارد (چن^۳ و دیگران، ۲۰۱۷). گو^۴ و رایان^۵ (۲۰۰۸) پیشنهاد کردند که خودکارآمدی احساس باور به تواناییهای خود برای رویارویی با شرایط در حال تغییر و مقابله با آن است. توئیگر راس^۶ و همکاران (۲۰۰۳) به این استدلال اضافه کردند. به اعتقاد آنان، احساس خودکارآمدی در صورتی حفظ می‌شود که محیط، سبک زندگی روزمره فرد را تسهیل کند یا حداقل مانع آن نشود. بر اساس اصل خودکارآمدی، انتظار می‌رود که اگر شخص احساس کند سفر با هویت مکانی خود سازگاری دارد، بیشتر طرفدار سفر می‌شود.

در بیانیه ۲۰۱۵ سازمان ملل نیز در راستای اهداف کاهش فقر، حفاظت از کره زمین و تضمین کیفیت زندگی به توسعه پایدار گردشگری پرداخته شد. از جمله برداشتن موانع

1. Place identity

2. Breakwell

3. Chen

4. Gu

5. Ryan

6. Twigger-Ross

نگرشی و فیزیکی برای مشارکت بیشتر معلولان در مقصدهای گردشگری. معلولان نیز مانند هر کس دیگری حق بازدید از مکانهای گردشگری را دارند و حضور معلولان در فعالیتهای گردشگری نیازمند وجود شرایط مناسب برای این مسئله است، افراد معلول با شرایط فعلی فرصتهای کمتر و یا بسیار محدودی برای لذت بردن از فعالیتهای گردشگری دارند. با اینکه گردشگری مزایای بسیاری برای معلولان دارد از جمله تقویت توانمندیهای شخصی، کاهش طرد اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی آنان، اما بالا بودن میزان طرد اجتماعی معلولان در جامعه مانعی برای مشارکتهای اجتماعی از جمله در حوزه گردشگری و سفر است. در این مقاله، قصد بر این است که تأثیر طرد اجتماعی بر گرایش به سفر بررسی شود. طبق نظر هوف و ورومن (۲۰۱۱) مشارکت اجتماعی، یکپارچگی هنجاری، احساس محرومیت مادی، دسترسی به حقوق اجتماعی چهار بعد طرد اجتماعی است. معلولان به خاطر شرایط جسمی و حرکتی خاصی که دارند با یک فرد معمولی فرق دارند. این احساس فاصله اجتماعی از افراد عادی به احساس محرومیت اجتماعی و احساس بیگانگی اجتماعی آنان ختم می‌شود. نداشتن مشارکت یعنی متحمل ضرر شدن در تقسیم قدرت و منابع کمیاب و فرصتهای مادی و غیرمادی مانند کسب احترام، شهرت و اعتبار اجتماعی؛ بنابراین، زمانی که افراد از گروهی طرد می‌شوند مزایای اجتماعی و فردی مانند شبکه‌های اجتماعی، حمایت اجتماعی و اطلاعاتی خود را از دست می‌دهند. در نتیجه، این افراد در پی طرد اجتماعی احساس کاهش در خودکارآمدی می‌کنند (آبرامز و همکاران، ۲۰۰۷).

پیشینه تجربی

در ادبیات گردشگری و معلولان، محققان بر فرصتها و موانعی در برسیهایشان اشاره کردند که معلولان در گردشگری یا گذران اوقات فراغت با آنها مواجه‌اند. برای مثال، محسنی تبریزی و زرین کفشیان (۲۰۱۵) در یک بررسی کیفی تجربه زیسته طرد اجتماعی ۳۱ معلول

در شهری را بررسی کردند. نگرش منفی جامعه، احساس محرومیت اجتماعی، بی‌اعتمادی اجتماعی و ضعف حمایت‌های درون‌گروهی با طرد اجتماعی معلولان رابطه معنی‌دار داشت. زیاری و دیگران (۲۰۲۱) الگوی مناسب‌سازی فضاهای گردشگری برای معلولان را از دیدگاه ۲۳ نفر از خبرگان حوزه گردشگری موردتوجه قرار دادند. توجه به ویژگی‌های خاص فضاهای گردشگری برای معلولان، عوامل زیرساختی، اقتصادی، آگاهی و شناختی، نگرشی و آموزشی به‌عنوان فرصت‌ها مدنظر واقع شد. زرین کفشیان (۲۰۲۰) نیز رابطه مستقیم بین نگرش نسبت به معلولان و طرد اجتماعی آنان را یافت. در بررسی‌های انجام شده در خارج از ایران، گردشگری معلولان و محدودیت‌های آن به صورت گسترده‌تری موردتوجه واقع شده است. برای مثال، بررسی کاساس^۱ (۲۰۰۷) نشان داد که مسافرت در کنار سایر عوامل می‌تواند طرد اجتماعی کم‌توانان را کاهش دهد. تحلیل وار^۲ و دیگران (۲۰۱۱) در ترکیه نشان دادند که الگوهای سفر برحسب متغیرهای جمعیت‌شناختی (سن، درآمد، تحصیلات و شغل) در بین معلولان متفاوت است. برخورداری از حمایت خانواده به دلیل نبود امکانات مستقل برای معلولان در سفر نیز مهم‌ترین عامل تبیین‌کننده گرایش به سفر در میان معلولان بود. هیوآ^۳ و دیگران (۲۰۱۳) محدودیت‌های گردشگری ورزشی برای معلولان را در مالزی ترکیبی از محدودیت‌های ساختاری، نگرشی، ذهنی، بین‌شخصی و فرهنگی برشمردند. راهکارهای مالی، مدیریت زمان، کسب مهارت و اطلاعات از جمله راهکارهای تسهیل گردشگری ورزشی برای معلولان معرفی شدند. ونگ و خو^۴ (۲۰۱۵) دریافتند که خودکارآمدی مبتنی بر مکان بر نگرش‌های شهروندان نسبت به توسعه گردشگری تأثیر دارد. سیمونا تیکو و دیگران (۲۰۱۹) نگرش منفی ذینفعان گردشگری، آگاهی پایین آنان نسبت به نیازهای خاص معلولان گردشگر، موانع فیزیکی، موانع اقتصادی و موانع فرهنگی (احساس شرمساری و

1. Casas

2. Var

3. Hua

4. Wang and Xu

داغ اجتماعی ناشی از معلولیت) را از جمله موانع سفر خانواده‌های صاحب فرزند معلول در رومانی برشمردند. کوزان^۱ و دیگران (۲۰۲۱) نبود امکانات مناسب و خدمات گردشگری مناسب برای معلولان جسمی در سفر را از موانع مشارکت معلولان در سفر اعلام کردند. با توجه به این ادبیات گردشگری معلولان، آشکار است که بررسی‌های محدودی در زمینه تأثیر طرد اجتماعی بر گرایش به سفر در ایران انجام گردیده و نگرش جامعه به دلیل شرایط جسمی متفاوت معلولان در حوزه‌هایی چون اشتغال و کار مساعد نیست و از طرف دیگر، تصورات و ذهنیت خود معلولان نسبت به خودشان هم منفی است. هم‌چنین، این محدودیتها فقط به علت معلولیت آنها نبوده و به دلایل دیگری از جمله ناتوانی دولت یا عدم اجرا یا کوتاهی در اجرای قوانین مصوب معلولان اتفاق می‌افتد که در مورد خدمات گردشگری برای قابل‌دسترس کردن حمل‌ونقل، مراکز اقامتی و مراکز گردشگری شایع است. از آنجایی که در ایران گرایش به سفر و گردشگری در معلولان دچار ناتوانی جسمی و حرکتی کمتر بررسی شده و برخلاف تحقیقات بیشتری که درباره تأثیر طرد اجتماعی و احساس خودکارآمدی در زندگی اجتماعی معلولان صورت گرفته، اما لازم هست به تأثیرات بر گرایش معلولان به سفر توجه شود.

فرضیه‌ها

- میزان طرد اجتماعی معلولان بالا است.
- ابعاد طرد اجتماعی بر گرایش معلولان به سفر تأثیر دارند.
- احساس خودکارآمدی بر میزان گرایش معلولان به سفر تأثیر مثبت دارد.

روش

روش پژوهش حاضر پیمایش و از نوع مقطعی بود. در این تحقیق، از پرسشنامه خود اجرا استفاده شده است. واحد تحلیل در این پژوهش فرد بود و جامعه آماری پژوهش ۲۱۰۳ معلول شهر بابلسر و بالای ۱۸ سال بود که با قرار دادن آن در فرمول کوکران، ۳۲۵ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. ۳۲۵ پرسشنامه بین معلولان توزیع شد که ۱۷۵ پرسشنامه معتبر و قابل بررسی گردآوری شد. در روش نمونه‌گیری با توجه به انواع روشهای موجود، به جهت محدودیتهای زمانی، مکانی و عدم دسترسی به آمار صحیح و درست و عدم همکاری مسئولان اداره بهزیستی برای در اختیار نهادن آمار و آدرس معلولان، یک فضای نمونه انتخاب گردید. پارک ویژه ناتوانان جسمی در منطقه پارکینگ‌های ساحلی شهر بابلسر که معلولان در آنجا حضور پیدا می‌کنند.

شکل (۱): پارک ویژه توان‌خواهان در منطقه پارکینگ ساحلی-شهر بابلسر

از نمونه‌گیری اتفاقی استفاده شد؛ بدین طریق که معلولانی انتخاب شدند که برحسب اتفاق در دسترس بودند و یا افرادی که حاضر به همکاری بودند مصاحبه شد. همچنین از روش گلوله برفی نیز استفاده شد و از معلولان خواسته شد هم گروههای خود را که مایل به همکاری در این پیمایش هستند معرفی کنند. البته جلب اعتماد نمونه آماری دشوار بود.

یک پرسشنامه ترکیبی و محقق ساخته شامل ابعاد طرد اجتماعی، خودکارآمدی، گرایش به سفر و متغیرهای زمینه‌ای برای گردآوری داده استفاده شد. برای بررسی روایی پرسشنامه محقق ساخته از روایی محتوایی استفاده شده است. به منظور بررسی روایی محتوا با اساتید حوزه گردشگری مشورت‌های لازم انجام شد و بنا بر نظر آنان، اشکالات طرح‌شده اصلاح و در نظرسنجی مجدد اطمینان حاصل شد که پرسشنامه روایی لازم را دارد. برای سنجش پایایی، نمونه اولیه‌ای شامل ۳۰ نفر، پرسشنامه را تکمیل کردند. برای اندازه‌گیری پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که برابر با ۰/۷۵ شد. تعریف عملیاتی مؤلفه‌های طرد اجتماعی با الگوبرداری از بررسی‌های انجام شده توسط سبکتین ریزی و موسی زاده (۲۰۱۷) و خداکرمان گیلان و دیگران (۲۰۲۰) انجام شده است. میزان پایایی این مقیاس در بررسی سبکتین ریزی و موسی زاده بیش از ۰/۸۰ و در بررسی خداکرمان گیلان و دیگران (۲۰۲۰) با ۰/۷۹ برابر بود. این دو بررسی از سنجه تأییدشده هوف^۱ و ورومن^۲ (۲۰۱۱) استفاده کرده‌اند که شامل ۲۴ گویه و در قالب چهار بعد مشارکت اجتماعی، یکپارچگی هنجاری، دسترسی به حقوق اجتماعی و محرومیت مادی عملیاتی شده است. در بررسی حاضر نیز از این چهار مؤلفه با گویه‌های مرتبط با سفر و گردشگری استفاده شده است.

بنا بر نظر هوف و ورومن، مشارکت اجتماعی عبارت است از داشتن ارتباط متوالی با بستگان، دوستان و آشنایان، عضویت در باشگاهها و انجمنها، انجام متوالی فعالیت‌های خاص به همراه دیگران در خارج از منزل و انجام فعالیت‌های داوطلبانه (هوف و ورومن، ۲۰۱۱: ۴۱). از ۶ گویه برای تعریف عملیاتی مشارکت اجتماعی استفاده شد که عبارتند از «در طول سفر در شرایطی قرار گرفتم که نیاز به کمک و همراه داشتم/ دوست دارم به‌تنهایی سفر کنم/ این‌که با پدر و مادرم سفر کنم خیلی راحت‌ترم / در سفر کردن

1. Hoff
2. Vrooman

همراه با فرزندانم راحت‌ترم/ ترجیح می‌دهم در سفر همسرم کنارم باشد. / به حمایت مالی و اخلاقی خانواده برای رفتن به سفر احتیاج دارم» مقدار پایایی این متغیر برابر با $0/63$ بود. یکپارچگی هنجاری به‌عنوان هم‌سویی با ارزشهای مرکزی و هنجارهای مرتبط با شهروندی اجتماعی فعال تعریف شده است (هوف و رومن، ۲۰۱۱). از ۵ گویه برای تعریف عملی یکپارچگی هنجاری استفاده شد که عبارتند از «معتقدم در صورت ابراز هویت معلولیت جامعه ما را طرد نمی‌کند/ بسیاری از مردم اگر متوجه بشوند که شما معلولیت دارید، آنها با اشتیاق شما را در گروه خودشان می‌پذیرند/ گاهی اوقات کارهایی را برای همسایگانم انجام می‌دهم/ من تنها زمانی که واقعاً گرفتارم قانون را نقض می‌کنم/ اگر شرایط پیش بیاید حاضرم به‌عنوان یک اهداکننده عضو ثبت‌نام کنم». مقدار روایی این متغیر با استفاده از محاسبه ضریب آلفا کرونباخ با $0/65$ برابر بود.

دسترسی به حقوق اجتماعی: منظور از حقوق اجتماعی (عینی) قاعده یا مجموعه قواعدی است که در مورد افراد یا اجتماعات به کار می‌رود و در قبال ضمانت اجرایی که دارد باید مورد اطاعت مردم قرار گیرد. به نظر هوف و رومن (۲۰۱۱: ۵۳). برای تعریف عملیاتی دسترسی به حقوق اجتماعی از گویه‌هایی استفاده شد که بیشتر با حق دسترسی به خدمات سفر و گردشگری معلولان مرتبط است. برای مثال «وجود خدمات دهندگان حرفه‌ای سفر برای معلولان/ دریافت خدمات کافی از سوی مراکز درمانی، توان‌بخشی در حین سفر/ اطلاع از قوانین سفر برای معلولان/ اطلاع از تسهیلات سفر برای معلولان / مثبت بودن نگرش جامعه معلولان/ رفتار محترمانه کارکنان اقامتگاه در سفر نسبت به معلولان» با استفاده از ضریب آلفا کرونباخ مقدار پایایی این متغیر $0/63$ تعیین شد.

محرومیت مادی یعنی نبود دسترسی یا محروم بودن از امکانات اقتصادی موردنیاز برای گذران زندگی که این امکانات موردنیاز نسبی بوده و می‌تواند در هر مکانی و برای هر شیء متفاوت باشد (هوف و رومن، ۲۰۱۱). گویه‌هایی که برای این بعد در نظر گرفته

شدند عبارتند از: «عدم وجود وسیله نقلیه شخصی/ عدم وجود امکانات در وسایل نقلیه عمومی سفر برای معلولان / عدم داشتن پول کافی برای سفر/ عدم داشتن اطلاعات درباره مکانهای مناسب/ عدم استفاده از تجهیزات مناسب در حین سفر/ عدم برنامه ریزی برای رفتن به سفر حداقل در یک سال / عدم وجود سفرهای ارزان قیمت / عدم وجود اقامتگاههای مناسب معلولان» که با حذف گویهی «عدم داشتن پول کافی برای سفر» مقدار پایایی این متغیر به ۰/۷۳ افزایش یافت.

خودکارآمدی: بندورا^۱ (۲۰۰۵) خودکارآمدی را خودباوری تعریف می کند که به شخص کمک می کند کاری را با موفقیت انجام دهد. (جورج^۲ و دیگران، ۲۰۲۱). برای تعریف عملیاتی احساس خودکارآمدی از ۷ گویه استفاده شد که عبارتند از: «ایجاد علاقه در استفاده از فناوری اطلاعات/ شرکت در سفرهایی که خود معلولان ترتیب می دهند/ کسب مهارتهای لازم برای رفتن به سفر/ کمک خواستن از کسانی که برای سفر مهارت و آگاهی دارند/ داشتن انگیزه برای یادگیری/ تصمیم گیری مستقل درباره رفتن به سفر / نداشتن مشکل در بازدید از مکانها». مقدار پایایی این متغیر با استفاده از ضریب آلفا کرونباخ ۰/۸۳ تعیین شد.

گرایش به سفر: گرایش به سفر میزان وفاداری به سفر و تعداد افرادی که در سفر مانند فرد هستند و رویدادهایی که در سفر پیش می آید، است. از ۷ گویه برای تعریف عملی میزان گرایش به سفر استفاده شد. «به سفر کردن علاقه دارم/ برای رفتن به سفر فرصت دارم/ ناتوانی جسمی مانع از رفتن من به سفر نمی شود/ اگر همه شرایط فراهم باشد تعطیلات را به سفر می روم/ در زمان سفر احساس ناامنی نمی کنم/ اطلاعات زیادی درباره سفر معلولان دارم/ من تجربیات خوبی از سفر کردن دارم». در بررسی مقیاس روایی با حذف دو گویهی «ناتوانی جسمی مانع از رفتن من به سفر نمی شود و در زمان سفر احساس ناامنی نمی کنم»

1. Bandura
2. George

مقدار روایی این متغیر به ۰/۷۱ افزایش یافت. این گویهها در قالب طیف لیکرت و پنج قسمتی (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) نمره دهی شده‌اند.

یافته‌ها

بافت نمونه آماری

از مجموع ۱۷۵ نفر معلولی که در این پیمایش حضور داشتند، ۶۱/۲ درصد مرد، تقریباً ۷۲ درصد متأهل و ۳۵ درصد تعداد اعضای خانواده‌شان ۴ نفره بوده‌اند. از نظر نوع وابستگی به خانواده ۵۰/۶ درصد سرپرست خانوار و از لحاظ دسته‌بندی شغلی، ۲۷ درصد خانه‌دار و ۲۲ درصد دارای شغل آزاد بوده‌اند. به لحاظ هزینه‌های زندگی نیز ۴۳ درصد اعلام کردند بین ۶ تا ۸ میلیون هزینه دارند و بعد از آن ۳۹ درصد بین ۹ تا ۱۱ میلیون را به‌عنوان هزینه زندگی مشخص کردند.

۱۷۶ نفر از معلولان (۵۴/۱۵ درصد) دارای معلولیت جسمی و حرکتی، ۹۳ نفر (۲۸/۶۱ درصد) ناشنوا، ۵۵ نفر (۱۶/۹۲ درصد) نابینا و ۲۸ نفر (۸/۶۱ درصد) دارای مشکلات تنفسی هستند. علت معلولیت ۱۰۰ نفر از معلولان (۳۰/۸۰ درصد)، مادرزادی، ۱۲۴ نفر (۳۸/۱۵ درصد) تصادف، ۷۰ نفر (۲۱/۵۳ درصد) جنگ و جانبازی و ۳۱ نفر (۹/۵۳ درصد) سایر موارد اعلام شده است.

توصیف پاسخگویان بر حسب میزان گرایش به سفر، ابعاد طرد اجتماعی و میزان احساس

خودکارآمدی

جدول شماره (۱) توزیع پاسخگویان بر حسب متغیرهای وابسته را نشان می‌دهد.

جدول (۱): توزیع پاسخگویان برحسب گرایش به سفر و متغیرهای تبیین کننده آن

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
گرایش به سفر	۲/۹۷	۱/۱۷	-۰/۲۴۹	-۰/۵۸۶
احساس خودکارآمدی	۳/۲۱	۱/۱۱	-۰/۳۹۶	۰/۸۸۶
احساس محرومیت مادی	۴/۰۷	۰/۸۵	۰/۶۹۰	-۱/۷۹
مشارکت اجتماعی	۳/۵۳	۱/۰۹	-۰/۳۲۲	۰/۱۴۴
یکپارچگی هنجاری	۳/۰۱	۰/۸۳	-۰/۶۵۳	۱/۸۷
دسترسی به حقوق اجتماعی	۲/۰۳	۰/۸۶	۰/۷۵۹	-۱/۲۳

همان‌طور که جدول شماره (۱) نشان می‌دهد میانگین گرایش به سفر ۲/۹۷ از ۵ است که نشان‌دهنده گرایش متوسط معلولان به سفر است. میانگین خودکارآمدی، مشارکت اجتماعی و یکپارچگی هنجاری نیز در سطح متوسط قرار دارد. با توجه به میانگین، احساس محرومیت مادی (۴/۰۷ از ۵) معلولان در سطح بالا قرار دارد و از سوی دیگر، میانگین دسترسی به حقوق اجتماعی (۲/۰۳ از ۵) نشان‌دهنده دسترسی پایین معلولان به حقوق اجتماعی است. با در نظر گرفتن مقادیر انحراف معیار، پاسخگویان در پاسخها همگون هستند. مقادیر چولگی نشان‌دهنده انحراف متوسط و مقادیر کشیدگی کمتر از ۳ کشیدگی منفی و پهن‌تر از توزیع نرمال است.

جدول (۲): توصیف گرایش معلولان به سفر، میانگین و انحراف معیار آن

گویه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار
به سفر کردن علاقه دارم	۵/۹	۴/۷	۳۰/۶	۲۹/۴	۲۹/۴	۳/۱۷	۱/۱۱
برای رفتن به سفر فرصت دارم	۱۵/۷	۱۴/۵	۴۲/۲	۱۶/۹	۱۰/۸	۲/۹۲	۱/۱۷
ناتوانی جسمی مانع از رفتن من به سفر نمی‌شود	۱۳/۱	۱۳/۱	۴۷/۶	۱۶/۷	۹/۵	۲/۹۶	۱/۱۰
اگر همه شرایط فراهم باشد تعطیلات را به سفر می‌روم	۱۵/۷	۸/۴	۴۱	۲۱/۷	۱۳/۳	۳/۰۸	۱/۲۱
در زمان سفر احساس ناامنی نمی‌کنم	۳/۷	۱۸/۳	۵۷/۳	۸/۵	۱۲/۲	۲/۹۲	۰/۹۵
اطلاعات زیادی درباره سفر معلولان دارم	۱/۲	۷/۱	۳۳/۳	۲۸/۶	۲۹/۸	۲/۲۱	۰/۹۹
من تجربیات خوبی از سفر کردن دارم	۷/۱	۲۱/۴	۴۵/۲	۱۴/۳	۱۱/۹	۲/۹۷	۱/۰۶

تقریباً ۵۹ درصد معلولان در حد زیاد و خیلی زیاد به سفر کردن علاقه دارند، به‌طور متوسط ۴۲ درصد اعلام کردند که برای رفتن به سفر فرصت دارند، تقریباً ۴۸ درصد اعلام کردند ناتوانی جسمی را یک مانع برای رفتن به سفر خود اعلام کردند، ۴۱ درصد نیز در حد متوسط اعلام کردند اگر همه شرایط فراهم باشد به سفر می‌روند، ۵۷ درصد تا حدودی در زمان سفر احساس ناامنی می‌کنند، ۵۷/۴ درصد معلولان در حد زیاد و خیلی زیاد اعلام کردند که درباره سفر معلولان اطلاعات دارند و نهایتاً ۴۵ درصد تا حدودی از سفر کردند تجربیات خوبی دارند. مقایسه ستون میانگینها نیز نشان داد که علاقه به سفر و فراهم بودن

شرایط در تعطیلات موجب رفتن به سفر آنها می‌شود. میانگین گویه «ناتوانی جسمی مانع از رفتن من به سفر نمی‌شود» (۲/۹۶ از ۵) است، به عبارت دیگر، ناتوانی جسمی مانع بزرگ معلولان برای سفر کردن است. به طور کلی، میانگین گرایش به سفر معلولان ۲/۹۷ از ۵ است یعنی گرایش معلولان به سفر در حد پایین قرار دارد.

آزمون معنی دار بودن تفاوت‌های گرایش به سفر برحسب متغیرهای زمینه‌ای

با استفاده از آزمون تی برای داده‌های مستقل معنی دار بودن تفاوت‌های آماری متغیرهای تحقیق برحسب جنس و وضعیت تأهل بررسی شد.

جدول (۳): مقایسه میزان طرد اجتماعی و گرایش به سفر معلولان برحسب جنس و وضعیت تأهل

متغیرها	جنس	میانگین	t	مقدار احتمال (p)
گرایش به سفر	مرد	۱۴/۶۲	۰/۱۵۸	۰/۶۹
	زن	۱۵/۴۱		
گرایش به سفر	متأهل	۱۴/۶۵	۰/۳۵۱	۰/۵۵
	مجرد	۱۵/۵۵		

طبق مقادیر به دست آمده از آزمون t، میزان گرایش به سفر معلولان برحسب جنس و وضعیت تأهل تفاوت معنی داری ندارد.

همچنین، با توجه به اینکه متغیر وابسته (گرایش به سفر) در مقیاس فاصله‌ای و متغیرهای مستقل در مقیاس اسمی چندحالتی (گروه‌های مستقل از هم) قرار دارند. از این رو، از آزمون آنووا برای بررسی تفاوت‌ها استفاده می‌شود.

جدول (۴): مقایسه گرایش به سفر بر حسب متغیرهای زمینه‌ای (آزمون آنوا)

متغیر	مقدار آزمون F	مقدار احتمال (p)
تحصیلات	۰/۲۸	۰/۸۳
شغل	۰/۶۱	۰/۳۸
نوع معلولیت	۰/۵۱	۰/۶۷
علت معلولیت	۱/۰۲	۰/۲۵
هزینه‌های ماهیانه	۱/۴۵	۰/۲۳

تفاوت معنی‌داری بین متغیرهای بررسی شده و گرایش معلولان به سفر دیده نشد.

آزمون رابطه بین سن، تعداد اعضای خانواده و احساس خودکارآمدی با گرایش به سفر به منظور بررسی رابطه بین سن، تعداد اعضای خانوار و احساس خودکارآمدی با گرایش به سفر از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول (۵): بررسی گرایش به سفر بر حسب سن، تعداد اعضای خانوار و احساس خودکارآمدی

متغیرها	مقدار آزمون پیرسون (r)	مقدار احتمال (p)
سن	۰/۱۸	۰/۱۱
تعداد اعضای خانواده	۰/۰۳	۰/۷۷
احساس خودکارآمدی	۰/۴۰	۰/۰۰۰

آزمون پیرسون نشان می‌دهد که بین سن، تعداد اعضای خانواده و گرایش به سفر همبستگی معنی‌دار وجود ندارد، درحالی‌که بین احساس خودکارآمدی و گرایش به سفر رابطه مثبت دیده شد.

آزمون فرضیه‌ها

به منظور بررسی فرضیه‌ها (تأثیر ابعاد طرد اجتماعی و احساس خودکارآمدی بر میزان گرایش معلولان به سفر) از تحلیل رگرسیون چند متغیره و روش گام‌به‌گام استفاده شده است.

جدول (۶): مدل رگرسیونی گام‌به‌گام متغیرهای مستقل برای تبیین گرایش معلولان به سفر

مقدار ثابت	مقدار احتمال آزمون F	مقدار آزمون F	ضریب تعیین (R^2)	ضریب همبستگی چندگانه (R)
۲/۸۲	۰/۰۰۱	۹/۱۲	۰/۲۷	۰/۵۵

ضریب همبستگی مدل گام‌به‌گام رگرسیون متغیرهای مستقل برای تبیین گرایش به سفر ۰/۵۵ است. مطابق با ضریب تعیین، ۰/۲۷ درصد تغییرات میزان گرایش به سفر در معلولان با دو متغیر قابل تبیین است. با توجه به سطح معنی‌داری آزمون F متغیرهای مستقل تغییرات میزان گرایش به سفر در معلولان را تبیین می‌کنند.

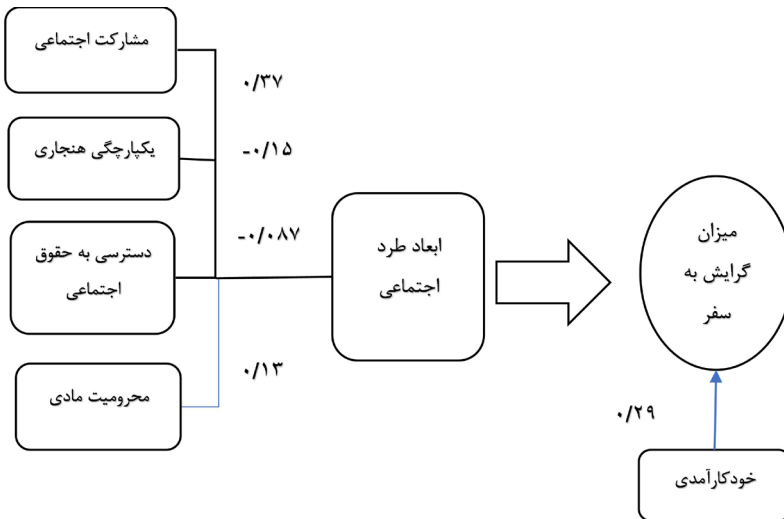
جدول (۷): ضرایب تأثیر مدل نهایی رگرسیون متغیرهای مستقل تبیین‌کننده گرایش معلولان به سفر

متغیرها	ضریب بتا (β)	مقدار آزمون t	مقدار احتمال (p)	ضریب تولرانس	VIF
مقدار ثابت	-	۰/۹۹۰	۰/۳۲۸	-	-
مشارکت اجتماعی	۰/۳۷	۲/۶۸	۰/۰۱۰	۰/۸۵۸	۱/۱۶
احساس خودکارآمدی	۰/۲۹	۲/۰۶	۰/۰۴۵	۰/۸۵۸	۱/۱۶
احساس محرومیت مادی	۰/۱۳	۱/۰۱	۰/۳۱	۰/۹۷	۱/۰۲
دسترسی به حقوق اجتماعی	-۰/۰۸۷	-۰/۶۶	۰/۵۰	۰/۹۹	۱/۰۰۷
یکپارچگی هنجاری	-۰/۱۵	-۱/۱۶	۰/۲۵	۰/۹۶	۱/۱۸

ضرایب تأثیر مدل نهایی رگرسیون نشان‌دهنده معنی‌داری تأثیرات دو متغیر مشارکت اجتماعی و احساس خودکارآمدی در معلولان است. مقدار t این دو متغیر نیز چون از مقدار ۲ بیشتر است و سطح معنی‌داری آن از $0/01$ کمتر است لذا، تأثیر معنی‌دار این متغیرها را تأیید می‌کند. در مقابل، تأثیر ابعاد احساس محرومیت مادی، دسترسی به حقوق اجتماعی و یکپارچگی هنجاری با در نظر گرفتن مقدار t ، به لحاظ آماری معنی‌دار نیست؛ بنابراین، ترتیب پذیرش و رد فرضیه‌های مربوط به گرایش به سفر در معلولان به شرح زیر است:

- تأثیر بعد مشارکت اجتماعی بر میزان گرایش معلولان به سفر مورد تأیید است.
- تأثیر بعد احساس خودکارآمدی بر میزان گرایش معلولان به سفر مورد تأیید است.
- تأثیر احساس محرومیت مادی بر میزان گرایش معلولان به سفر تأیید نشد.
- تأثیر بعد دسترسی به حقوق اجتماعی بر میزان گرایش معلولان به سفر تأیید نشد.
- تأثیر بعد یکپارچگی هنجاری بر میزان گرایش معلولان به سفر تأیید نشد.

شکل (۱): مدل تجربی تأثیر ابعاد طرد اجتماعی و خودکارآمدی بر گرایش معلولان به سفر

بحث

با توجه به یافته‌های تحقیق، نتیجه گرفته می‌شود که معلولان طرد اجتماعی شدیدی را در همه ابعاد آن تجربه می‌کنند. به‌خصوص این میزان در محرومیت از حقوق مادی و دسترسی به حقوق اجتماعی بالا بوده است. در بررسی محسنی تبریزی و زرین کفشیان (۲۰۱۵) نگرش منفی، احساس محرومیت اجتماعی، بی‌اعتمادی اجتماعی و ضعف حمایت درون‌گروهی سبب طرد اجتماعی معلولان شده بود. ۷۸ درصد معلولان اعلام کردند که عکس‌العمل مردم در زمانی که آنها متوجه شوند معلولیت دارند تا حدودی مناسب و ۵۱ درصد نیز معتقد بودند در صورت ابراز هویت معلولیت، جامعه آنان را طرد نمی‌کند. تحقیقات نشان داده است عدم پذیرش افراد معلول و اهمیت ندادن به حقوق اجتماعی آنان از سوی جامعه ممکن است به رفتارهای ضداجتماعی، پرخاشگری و انزوای اجتماعی ختم شود. در این خصوص، ۴۱ درصد معلولان بیان کردند که در هنگام گرفتاری قانون را نقض می‌کنند. در این رابطه، نتایج بررسی کالینز (۱۹۹۹) بیانگر این امر است که ناسازگاری رفتاری در کم‌توانان نتیجه نقص عضو و محرومیت آنان در دوران معلولیت است.

در بررسی حاضر، میزان گرایش معلولان به سفر نیز پایین بود. ۵۲ درصد از معلولان اعلام کردند که تمایل به سفر رفتن ندارند. در بررسی آلن (۲۰۱۳)، سیمونا تیکو و دیگران (۲۰۱۹) و کوزینا و دیگران (۲۰۲۱) نیز میزان علاقه معلولان برای بازدید از اماکن گردشگری به دلیل احساس طرد اجتماعی پایین بوده است. نگاه تحقیرآمیز برخی از افراد جامعه تأثیر زیادی در طرد معلولان دارد. نگرش منفی جامعه به معلولان سبب عدم رفع کامل نیازهای اساسی و بهبود شرایط زندگی، عدم دسترسی به منابع اطلاعاتی، اشتغال ناکارآمد، ناتوانی در استفاده مفید از فضاهای عمومی و شهری، عدم گذران اوقات فراغت مطلوب فاصله زیادی داشته باشند. وقتی که شرایط و ساختار اجتماعی طبیعی تلقی می‌شود هر فردی که از لحاظ

ظاهر، عملکرد و رفتار با این معیار معمول جامعه انطباق نداشته باشد غیرعادی تعریف شود و از بسیاری امکانات که در دسترس افراد عادی است محروم می‌گردد. در بررسی فعلی، معلولان احساس محرومیت مادی بالایی را در رابطه با رفتن به سفر داشتند. زیاری و دیگران (۲۰۲۱)، سیمونا تیکو و دیگران (۲۰۱۹) و کوژان و دیگران (۲۰۲۱) نیز نبود امکانات، عوامل زیرساختی، فقدان آگاهی و محدودیتهای فرهنگی (احساس شرمساری) و اقتصادی را از موانع سفر معلولان عنوان کرده‌اند.

طبق یافته‌های این بررسی، احساس خودکارآمدی و مشارکت اجتماعی بیشترین تأثیر را بر گرایش معلولان به سفر داشتند. احساس خودکارآمدی در افراد آینده‌ی عملکرد جامعه نسبت به آنان است. همه معلولان در این احساس یکسان نیستند و به‌شدت حادثه پیش‌آمده و انواع حمایت اجتماعی بستگی دارد که از سوی خانواده، گروههای اجتماعی و دولت دریافت می‌کنند (نویسندگان). خودکارآمدی یکی از مؤلفه‌های نظریه انگیزه حفاظت راجرز (۱۹۷۵) است. در نظریه انگیزه حفاظت، ترس برای پیش‌بینی و تشویق افراد به انجام رفتارهای محافظتی و توضیح فرایندهای شناختی واسط برای ارزیابی تهدید و ارزیابی مقابله است (راجرز، ۱۹۷۵). ارزیابی مقابله شامل این موارد است: ۱) ارزیابی فرد از میزان تأثیر رفتار پیشگیرانه در مقابله با تهدید (واکنش احساسی)؛ ۲) هزینه شامل پول، زمان، انرژی و تلاشهایی برای نشان دادن رفتارهای محافظتی (هزینه پاسخ درک شده). انتظار می‌رود مهارتهای اثربخشی پاسخ و خودکارآمدی ارزیابی مقابله را تقویت کنند. برعکس، انتظار می‌رود هزینه پاسخ آن را کاهش دهد (طاهری کرم و دیگران، ۲۰۲۰). خودکارآمدی بیشترین رابطه را با قصد و نیت دارد، به‌گونه‌ای که اگر اعتقاد داشته باشند که میتوانند با موفقیت یک رفتار سازگارانه را انجام دهند، احتمال زیادی وجود دارد که دست به اقدام بزنند (خزایی پور و دیگران، ۲۰۲۰). براساس این نظر، باور و اعتقاد معلولان به این‌که می‌توانند به سفر بروند، از سفر لذت ببرند میزان قصدمندی آنان برای رفتن به سفر و استفاده از خدمات مرتبط با

آن را افزایش می‌دهد، اما چنانچه هزینه‌های چنین کاری را گزاف برآورد کنند؛ مانند درک نگرش منفی جامعه، احساس شرمساری، احساس ناتوانی، هزینه‌های مالی و نبود امکانات مناسب، خودکارآمدی و اثربخشی در آنها کاهش پیدا می‌کند. آنها منزوی می‌شوند چون فکر می‌کنند تنها بودن و فاصله گرفتن از دیگران می‌تواند از آنها در برابر داغ اجتماعی ناتوانی و کم‌توانی محافظت کند.

ارزش قائل نشدن از سوی جامعه علاوه بر کاهش عزت‌نفس معلولان و تصور منفی از کم‌توانی به کاهش مشارکت در زندگی اجتماعی، به حاشیه رفتن و فاصله فیزیکی و اجتماعی معلولان می‌شود (زرین کفشیان، ۲۰۱۶). لازم هست جامعه و نهادهای اجتماعی تلاش کنند حمایت اجتماعی، آماده‌سازی فضای شهری، ایجاد پشتوانه مالی مناسب، گردشگری قابل‌دسترس و گردشگری معلولان را فراهم کنند. برداشتن موانع نگرشی، ادراکی و موانع مادی در اولویت قرار دارد. گردشگری معلولان گردشگری خاص است و گردشگری خاص به چگونگی برآورده ساختن نیازهای بخشی از مخاطبان یا بخشی از بازار با یک محصول مشخص گردشگری اشاره دارد. معلولانی که به منظور تفریح، فراغت، تعطیلات، سلامتی، آموزش، امور دینی، ورزش، تجارت، یا دلایل خانوادگی به بازدید از مکانهای جذاب سفر می‌کنند را گردشگری معلولین می‌نامند (شاطریان و همکاران، ۲۰۱۵). علی‌رغم وجود نگرشهای منفی و سایر هزینه‌ها، گردشگری به‌طور خاص برای افراد معلول دارای پیامدهای مثبت در رابطه با بهداشت و سلامت روان و رفاه اجتماعی است.

برای حذف موانع نگرش، افزایش آگاهی عمومی در نهادهای اجتماعی و حمایتی و به رسمیت شناختن حق آنان در برقراری روابط اجتماعی و مشارکت در حوزه عمومی لازم است. هم‌چنین لازم است صرفاً مشکل معلولان جسمی قلمداد نشود و رویکردهای پزشکی و توان‌بخشی با رویکردهای اجتماعی و فرهنگی هم‌سو شوند. پس ابتدا لازم هست بسترهای موردنیاز در قالب شرایط زمینه‌ای از قبیل روان‌شناختی، نیروی انسانی و ساختاری اطمینان

حاصل شود و در راستای بهبود شرایط زمینه‌ای اقدامات لازم صورت گیرد. زیاری و دیگران (۲۰۲۱) در بررسی خود یکی از راهکارهای توسعه گردشگری معلولان را مشارکت محوری، عمل‌گرایی و ارتباطات ذکر کرد. تورهای گردشگری معلولان کم‌راه‌اندازی می‌شوند. بسیاری از معلولان به حقوق اجتماعی خود برای سفر آگاهی ندارند. گاهی اوقات سفری برپا می‌شود، اما به دلیل عدم وجود زیرساختها و امکانات موردنیاز برای اجرای آنها نادیده گرفته می‌شوند. معلولان باید تشکلی داشته باشند که در جهت منافع و تحقق حقوق اجتماعی آنان عمل کند. این فکر در قالب سازمان مردم‌نهاد قابل‌پیگیری است. چون سازمانهای مردم‌نهاد پل ارتباطی میان مردم و دولت هستند. قوانینی وجود دارند که از مطالبات معلولان از جمله برای گردشگری حمایت می‌کنند که ممکن است خود معلولان آگاهی نداشته باشند. رساندن صدای آنها می‌تواند بستر را برای تأمین امکانات و فضاهای لازم مهیا کند.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نگارندگان این مقاله در آن مشارکت داشتند.

منابع مالی

برای انتشار این مقاله از هیچ نهاد یا مرکزی مستقیم کمک مالی دریافت نشده است.

تعارض منافع

این مقاله با سایر آثار نویسندگان مغایرت محتوایی ندارد.

پیروی از اصول اخلاقی پژوهش

در این مقاله همه حقوق مربوط به منابع مورد استناد رعایت شده و منابع با دقت ذکر شده‌اند.

- Abrams, D. J., Christian and Gordon, D. (2007). Multidisciplinary handbook of social exclusion Research, John Wiley and Sons, ISBN: 978-470-09513-3.
- Allan, M. (2013). Disability tourism: Why do disabled people engaging in tourism activities? *European Journal of Social Sciences*, 39(3), 480-486.
- Bandura A, (2005) *Guide for Constructing Self-Efficacy Scales*. Information Age Publishing. 307-337.
- Casas, I. (2007). Social Exclusion and the Disabled: An Accessibility Approach, *Journal the Professional Geographer*, 59, 463-477.
- Chen, S., Wang, S., & Xu, H. (2017) Influence of Place Identity on Residents' Attitudes to Dark Tourism, *Journal of China Tourism Research*, 13(4), 338-356, DOI: 10.1080/19388160.2017.1401023
- Chia-Hsin, C. (2020). The satisfaction study of people with disabilities regarding the restaurant with barrier-free environment in Taiwan tourism area, *International Business Research*, 13(1), 1-13.
- Gijsberg, G.J.(2007). Explaining social exclusion: A theoretical model tested in the Netherland, Published by the Netherland institute for social research/SCP.
- George, L., Al-kharusi, Y., Fawzi Al-Hinai. (2021). The role of self-efficacy in creating an entrepreneurial intention among the people with disability with special reference to entrepreneurs with disability in Muscat, *International Journal for Innovation Engineering and Management Research*, 10(10), 86-90.
- Hoff, S. & Vrooman, C. (2011). Dimensions of social exclusion. Towards an improved instrument. The Hague: Social and Cultural Planning Office.
- Hua, K.P., Ibrahim, I., and Chiu, L.K. (2013). Sport tourism: Physically disabled sport tourists' orientation, *PSU-USM International Conference on Humanities and Social Sciences*, *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 91, 257-269.
- Kalantari, B; Sajjadi, J; Razovian, M. T. (2019). Evaluation and analysis of indicators of social exclusion in the urban space (case study: 11th district of Tehran Municipality), *Journal of Urban Geography*, 7(2), 1-26. (In Persian)
- Khodakarmian Gilan, N; Niazi, M and Shafai Moghadam, E. (2019).

- Sociological investigation of the social exclusion of the physically disabled, *Psychology of Exceptional People*, 10 (28), 169-188. (In Persian)
- Khazaee-poor, M., Naghibi, A., Pashaei, T., Jahangiri, L., Daneshnia, M., & Ponnet, K. (2020). Development and Initial Validation of a Scale for Assessing Affecting Factors on Preventive Behaviors of COVID-19 (AFPB-CO): Using the Protection Motivation Theory, *Research square*, <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-23051/v1>
  - Mc Devitt, S. (2003). Social exclusion and social welfare Initiatives in the European Union and The United States, See URL <http://aci.pitt.edu>.
  - Mohseni Tabrizi, A & Zareen Kafshian, G. (2015). Investigating factors affecting the social exclusion of the disabled (physically and physically disabled under the welfare of Ray city), *Iran's Social Problems Review*, 6(2), 337-352. (In Persian)
  - Ozturk, A.B., Bilgihan, A., Nusair, K., and Okumus, F. (2016). What keeps the mobile hotel booking users loyal? Investigating the roles of self-efficacy, compatibility, perceived ease of use, and perceived convenience, *International Journal of Information Management*, 36(6), 1350-1359.
  - Özcan, E.; Güçhan Topcu, Z.; Arasli, H. (2021). Determinants of Travel Participation and Experiences of Wheelchair Users Traveling to the Bodrum Region: A Qualitative Study. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18, 2218. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052218>
  - Poursaid, M. M. & Barzgapour, M. (2019). Investigating the effect of place brand complexity on recommending it to others, a case study of Kerman city, *Urban Tourism Quarterly*, 7(2), 97-112. (In Persian)
  - Sabkatkin Rizi, G. A. & Mouszadeh, A. (2016). Sociological investigation of the relationship between quality of life and social exclusion (case study: residents of District 18 of Tehran), *Cultural and Social Strategy*, 6(23), 241-253. (In Persian)
  - Sukma Lestari, N. & Dyah Wiaštuti, R. (2019) Fostering the Shopping Malls Accessibility to Encourage the Sustainable Tourism. The 2nd International Conference on Inclusive Business in the Changing World. Hotel Management Department, Faculty of Economics & Communication, Bina Nusantara University, Jakarta, Indonesia, pp. 613- 621.
  - Turgut Var, Mehmet Yeşiltaş, Ali Yaylı & Yüksel Öztürk (2011): A Study on the Travel Patterns of Physically Disabled People, *Asia Pacific*

Journal of Tourism Research, 16(6), 599-618

- Silver, H. (2007). the Process of Social Exclusion: the Dynamics of an Evolving Concept, Published by Chronic poverty research center, See URL papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1087789

- Wang, S. & Xu, H. (2015) Influence of place-based senses of distinctiveness, continuity, self-esteem and self-efficacy on residents' attitude towards tourism, *Tourism Management*, 47, 241-250.

- Zarin Kafshian, G. (2016). Investigating the relationship between the society's negative attitude and the exclusion of disabled people from society, *Social Security Quarterly*, 15(3), 192-211. (In Persian)

- Zarin Kafshian, G. (2020). Investigating the relationship between the society's negative attitude and the social exclusion of disabled people from society, *Social Security Quarterly*, 15(3): 192-211. (In Persian)

- Ziari, K; Pourahmad, A; Hataminejad, H and Nargani, S. (2021). The pattern of adapting tourism spaces for the disabled and veterans, a case study: Yazd City, *Urban Tourism Guide*, 8 (2), 17-33. (In Persian)